

УДК 330.142:330.341.1

Вікторія Іванівна МЕЛЬНИК

*доктор економічних наук, професор кафедри економіки, обліку та оподаткування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського
національного університету, Україна, e-mail: melnyk.vc@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8587-1192>*

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мельник, В. І. Формування інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку економіки України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2024. № 1-2 (88-89). С. 21–33.

Анотація. У статті узагальнено теоретичний контент та обґрунтовано систему формування інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку на мікро- та макрорівнях. Інтелектуальний потенціал розглядається як основа формування інноваційного середовища та сприяє розширенню можливостей використання інтелекту (як основи якісного зростання економіки), стає однією з провідних передумов успішності економічного розвитку та встановлення її лідерського потенціалу. Рівень розвитку економіки на макро- та мікрорівні залежить від розвитку інноваційної сфери, основою формування якої є інтелектуальний потенціал, що наразі є визначальним чинником забезпечення реалізації економічних процесів у поєднанні з державною підтримкою та стимулюючими заходами. Окреслено взаємозв'язок між категоріями «інтелектуальний потенціал» та «інтелектуальний капітал». Визначено теоретичні засади розвитку інтелектуального капіталу як інтегратора інноваційного розвитку. Доведено, що інтелектуальний капітал відображає систему взаємодії між різними суб'єктами економічних відносин у напрямі досягнення раціонального та стійкого відтворення шляхом розвитку науково-інноваційної сфери з метою забезпечення конкурентоспроможності виробництва, урахування економічних інтересів господарюючих суб'єктів, зростання доходів та життєвого рівня населення. Розвинуто ідею щодо диференціації видів інноваційного мислення та його змістових характеристик, виділено та охарактеризовано інтегроване мислення як засіб адаптації до функціонування в умовах суспільних трансформацій та подолання фрагментарності процесу реалізації інновацій. Визначено, що інтегративне мислення передбачає високий рівень узагальнення його складових, які забезпечують реалізацію інтелектуальних процесів у формі системи, набуття та зміни форм інтелектуального досвіду, розвивають інтегративні інтелектуальні здібності та сприяють набуттю інтегративних інтелектуальних умінь. Відтак, інноваційна діяльність є результатом інтегративного мислення і, водночас, інтегруючим чинником подальшого процесу пізнання та розвитку. Розглянуто склад та визначено можливості щодо трансформації інтелектуального потенціалу. Приділено увагу науково-освітній компоненті формування інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку. Доведено, що інтелектуальний потенціал суспільства є основою формування та реалізації стратегічних напрямів його багаторівневого інноваційного розвитку.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал; інноваційний розвиток; економіка знань; економічний розвиток; інвестиції; інтелектуальний капітал; наука; освіта; інноваційне мислення.

Victoriia MELNYK

Doctor of Economics, Professor of Economics, Accounting and Taxation Department,
Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics of the West Ukrainian
National University, Ukraine, e-mail: melnyk.vc@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8587-1192>

FORMATION OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF UKRAINIAN ECONOMY INNOVATIVE DEVELOPMENT

Melnyk, V. (2024). Formation of the intellectual potential of Ukrainian economy innovative development [Formuvannia intelektualnoho potentsialu innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy], *Socio-economic research bulletin, Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1-2 (88-89), pp. 21–33.

Abstract. The article summarizes the theoretical content and substantiates the formation system of the intellectual potential of innovative development at the micro- and macrolevels. Intellectual potential is considered as a basis for innovative environment formation and contributes to the expansion of opportunities for the intelligence using (as the basis of qualitative economic growth) and becomes one of the leading prerequisites for the success of economic development and establishment of its leadership potential. The level of the economy development at the macro- and microlevel depends on the innovative sphere development, the basis of which is an intellectual potential, which is currently a determining factor in ensuring of economic processes implementation in combination with state support and stimulating measures. The relationship between the categories of «intellectual potential» and intellectual capital is outlined. The theoretical foundations of intellectual capital development as an integrator of innovative development are determined. It is proved that intellectual capital reflects the system of interaction between various subjects of economic relations in the direction of achieving rational and sustainable reproduction through the development of scientific and innovative sphere for the purpose of ensuring the production competitiveness, taking into account the economic interests of business entities, growth of incomes and living standard of the population. The idea of differentiating types of innovative thinking and its content characteristics is developed, integrated thinking is highlighted and characterized as a means of adapting to functioning in the conditions of societal transformations and overcoming the fragmentation of innovation implementation process. It was determined that integrative thinking involves a high level of generalization of its components, which ensure of intellectual processes implementation in the form of a system, an acquisition and change of intellectual experience forms, which develop integrative intellectual abilities and contribute to the acquisition of integrative intellectual skills. Therefore, innovative activity is a result of integrative thinking and at the same time an integrating factor in the further process of cognition and development. The composition is considered and the possibilities for intellectual potential transformation are determined. Attention is paid to the scientific and educational component of forming the intellectual potential of innovative development. It is proved that the society intellectual potential lies at the basis of strategic directions formation and implementation of its multi-level innovative development.

Keywords: intellectual potential; innovative development; knowledge economy; economical development; investments; intellectual capital; science; education; innovative thinking.

JEL classification: E690; O150

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1-2\(88-89\).2024.21-33](https://doi.org/10.33987/vsed.1-2(88-89).2024.21-33)

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах значно зростає роль інноваційної складової економічного розвитку, де вагомою складовою є творча діяльність особистості. Рівень накопичених знань та інтелектуальних ресурсів й ефективність їх використання на практиці визначає темпи економічного розвитку, науково-технічні можливості реалізації виробничих процесів, можливості впровадження соціально-економічних змін.

Україна має високий освітній та науковий потенціал, здатний продукувати різноманітні нововведення у вигляді ідей, наукових розробок, патентів. Серед конкурентних переваг України варто виділити такі [1]:

- відповідно до Глобального індексу конкурентоспроможності – висока щільність ринку, якість вищої, середньої та професійної освіти;

- відповідно до Глобального індексу інновацій основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, тобто знання та навички, якими володіють люди, що дають змогу їм створювати цінність у світовій економічній системі. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою.

Вчені, працівники сфери управління, підприємці, фахівці у галузі фінансів, інженерії, високих технологій та інших галузей, що задіяні у процесі формування інформації та створення нових знань, визначаються новою інтелектуальною елітою суспільства, що формує основу суспільних благ та багатств розвинених країн світу, оскільки вони створюють середній клас соціуму, який є базисом його соціальної стабільності та визначає прогресивні зміни [2, с. 255].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Наукова дискусія щодо питання розвитку інтелектуального потенціалу має місце протягом кількох останніх десятиліть. Значну увагу окресленій проблемі приділили такі дослідники, як: П. Друкер, І. Ю. Бойко, Т. О. Зінчук, Г. О. Житченко, Т. К. Кваша, Т. О. Коноваленко, М. Коваленко, Н. Є. Кульчицька, Т. В. Куриленко, Я. С. Ларіна, К. В. Малько, О. І. Гончар, В. М. Нам'ясенко, С. З. Манів, І. П. Мойсеєнко, І. В. Молчанова, О. Ф. Паладченко, І. Ф. Прокопенко, Т. О. Стовбун, О. Б. Стефанишин, Л. І. Цимбал та ін. Проте, низка питань у системі формування та трансформації інтелектуального капіталу залишаються невирішеними та потребують проведення подальших досліджень. Так, у своїх дослідженнях Н. Є. Кульчицька та Л. В. Дерманська значну увагу зосередили на питанні значення інтелектуального потенціалу в інноваційному розвитку країни та структури інноваційного потенціалу підприємства [3]. Мойсеєнко І. П. та Стефанишин О. Б. зазначають, що інтелектуальний потенціал та його характеристики визначають функціональну стабільність та розвиток інноваційної трансформації економіки [4]. Вагомі дослідження щодо стану реалізації середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної розвитку на загальнодержавному рівні здійснили Т. К. Кваша, О. Ф. Паладченко та І. В. Молчанова. Детальний аналіз середньострокових пріоритетів доцільно здійснювати за такими стратегічними пріоритетами, як [5]: впровадження нових технологій передачі енергії, енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій виробництва, освоєння альтернативних джерел енергії, нових технологій високотехнологічного розвитку вітчизняної транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; технологічне оновлення та розвиток

агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для високоякісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки. На потребі посилення активізації творчої праці, результати якої запроваджуються у суспільне виробництво через новітні технології (винаходи), корисні моделі, програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення тощо, що наголошує у своїх працях С. З. Манів [6]. Важливою складовою окресленої тематики є виділення індикаторів, що визначають інтелектуальний потенціал та ключові аспекти інноваційних стратегій й аспекти активізації інтелектуального потенціалу в стратегіях, на що й було націлене дослідження проведене Л. І. Цимбал та М. В. Дацько [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Потреба у формуванні та зміцненні економічного простору держави на основі інноваційного розвитку зумовлює необхідність пошуку шляхів вирішення окресленої проблеми. У даному контексті недостатньо обґрунтованими на науковому рівні залишаються питання щодо визначення детермінант забезпечення інноваційного розвитку, серед яких провідне місце належить інноваційному потенціалу, забезпеченню його відтворення та трансформації в інтелектуальний капітал, що відображає доцільність макро- та мікрорівнівневого розгляду інтелектуального потенціалу й використання на практиці сучасних форм організації інноваційної діяльності.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теоретичного контенту та обґрунтування системи формування інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку на мікро- та макrorівнях. Для проведення дослідження було використано систему загальнонаукових та спеціальних методів, застосовано системно-структурний підхід до вивчення проблеми інноваційного розвитку в контексті впливу чинника інтелектуального потенціалу. У процесі дослідження використано такі методи: абстрактно-логічний; монографічний; методи узагальнення, синтезу та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Високий рівень конкурентоспроможності економіки є характерним для держав, де її зростання зумовлене впровадженням науково-технічних досягнень та збільшенням інтелектуалізації усіх процесів виробничо-господарської діяльності.

Темпи розвитку економіки визначаються загальноосвітовим характером щодо зменшення часового лагу між основними етапами реалізації досягнень науково-технічного прогресу: ідеєю, винаходом, відкриттям та доведенням його до етапу впровадження у виробництво. Загострення конкуренції все частіше призводить до таких наслідків, що автор-винахідник стає головним та невід'ємним елементом циклу розвитку усіх систем, створених людством, а у практичній господарській діяльності набувають використання такі терміни, як: «людський потенціал», «інтелектуальний потенціал», «інтелектуальний капітал», «інтелектуальна власність» [6].

Інтелектуальний потенціал держави є основою формування інноваційного середовища та сприяє розширенню можливостей використання інтелекту (як основи якісного зростання економіки), стає однією з провідних передумов успішності економічного розвитку та встановлення її лідерського потенціалу. Трансформація якісної основи розвитку економіки потребує переоцінки ролі інтелекту в процесі здійснення виробничо-господарської діяльності людини, що

підтверджує актуальність проблеми ефективності реалізації інтелектуального потенціалу для підвищення рівня конкурентоспроможності економічної системи на інноваційній основі [7, с. 132].

Інтелектуальний потенціал розглядається як здатність людини (людства) до реалізації творчої функції, що має наслідком акумуляцію та використання на практиці отриманих результатів творчої діяльності: знання, ідеї, проекти, різноманітні об'єкти інтелектуальної власності та ін., які можуть бути використані для ефективного розвитку суспільства та економіки. Сутнісне значення інтелектуального потенціалу розкривається у необмежених творчих можливостях людини творити та продукувати й таким чином досягати примноження життєвих благ. Методологічною основою формування інтелектуального потенціалу є властивості робочої сили, що мають здатність матеріалізуватися та створювати додаткові продукти.

Американський вчений-економіст П. Друкер екстраполюючись від традиційних форм управління, які визначають основну потребу використання наявних ресурсів найбільш цілеспрямованим чином в умовах їх вичерпності та обмеженості, на перше місце висуває творчість як основу ефективного забезпечення досягнення мети діяльності та переконує, що протягом ХХІ ст. відбувається зміщення (перехід) від «раціонального типу організації» до такого, що «ґрунтується на інформаційних ресурсах та знаннях» [8, с. 198].

Інтелектуальний потенціал – система зв'язків і відносин між елементами інтелектуального капіталу (персонал, ринкові активи, структурні активи, інтелектуальна власність), які виникають в процесі проектування, виготовлення, реалізації та споживання продукту й управління цими процесами [9].

З економічної точки зору, інтелектуальний потенціал демонструє підсистему відносин у процесі виробничо-господарської діяльності, а також правові, соціально-психологічні, культурні та інші аспекти відтворення у соціально-економічній системі, що взаємопов'язані з розумовими, нервовими, творчими та іншими властивостями людини (працівника), можуть примножити здатність до виконання трудових операцій. Тобто, окрім фізичних властивостей, притаманних людині, що впливають на зростання результативності виробництва, важливу роль відіграє її здатність до інноваційного мислення.

Формування економіки знань передбачає визначення змін на шляху інтелектуально-інноваційного розвитку за такими складовими [4]:

- сукупність цінностей суспільства – відображає наявність взаємодії та взаємозв'язків між економічним та соціально-культурним розвитком;
- науково-освітня система – показує здатність країни розвивати та підтримувати на високому рівні сферу науки та освіти, сприяти зростанню інтелектуального складника у системі кадрового забезпечення;
- підтримка розвитку підприємництва, інноваційного підприємництва, приватного сектору через формування та забезпечення сприятливих умов для середовища інвестиційно-інноваційного розвитку;
- побудова системи формування інфраструктури по забезпеченню накопичення, збереження, руху та передачі наявних знань та інформаційних ресурсів, а також соціального та сервісного обслуговування (збереження довкілля, охорона здоров'я, освіта та ін.);

– забезпечення впровадження міжнародних систем якості й трансформації ідей та сучасних технологій в продукти та послуги підприємств.

На рівні підприємства, інтелектуальний потенціал є нематеріальним активом/ресурсом, що виражається у розумових здібностях працівників (індивідуальних), а також персоналу підприємства загалом, що через синергетичні зв'язки може постійно зростати та нагромаджуватися в порядку геометричної прогресії, а також використовуватися як в теперішньому, так і в майбутньому періоді для досягнення визначених цілей діяльності [10, с. 56].

Ефективний розвиток економіки, побудованої на інтелекті, потребує залучення та підготовки висококваліфікованих фахівців й дослідників для забезпечення національного господарства наукоємними розробками високотехнологічного спрямування, що зосереджені на розв'язанні питань сировинної та енергетичної незалежності [11, с. 9].

Одними із найвагоміших показників ресурсів для формування інтелектуального потенціалу інноваційного середовища є фінансування освіти та науки, які в більшості державних стратегій визначені пріоритетними для розвитку інноваційно активної економіки [7, с. 133].

В умовах інтеграції в європейський освітній простір актуальним є зміцнення стратегічного партнерства між закладами вищої освіти, науково-дослідними установами та підприємствами, що сприятиме гармонізації сфер освіта-наука-виробництво у процесі підготовки висококваліфікованих кадрів [12]. Використання на практиці таких сучасних форм організації інноваційної діяльності у форматі центрів інноваційного розвитку, консорціумів, інноваційних парків, наукових об'єднань, наукових та навчальних центрів, реалізації спільних проєктів між науковими організаціями та виробниками сприяють зміцненню потенціалу інноваційного розвитку, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, а відтак, інноваційному розвитку економіки та суспільства.

Економісти по-різному описують структуру людського капіталу, але всі вони єдині в тому, що визнають домінуюче значення освітнього чинника. Освіта є провідною галуззю виробництва людського капіталу, оскільки опосередковано сприяє збільшенню капіталу здоров'я людини, поліпшенню його соціального благополуччя, що, у свою чергу, також сприяє економічному зростанню [13, с.42]. Тому завданням сучасних закладів вищої освіти є сприяння розвитку різних видів інноваційного мислення [14]. На рис. 1 відображено змістові характеристики видів інноваційного мислення.

Особливо важливим у сучасних умовах є формування інтегрованого мислення, як засобу адаптації до функціонування в умовах суспільних трансформацій.

Інноваційний розвиток можна повною мірою осмислити лише при розгляді усіх його елементів в системній цілісності та з урахуванням середовища реалізації інноваційного процесу.

Пізнавальний процес у формі мислення призводить до появи нових знань та визначається опосередкованим та індивідуальним відображенням реальності на основі творчого підходу. Особливістю інтегративного інноваційного мислення є те, що складові такого процесу є органічно взаємопов'язаними, наділені гнучкістю та можуть поєднуватися. Відтак, інноваційна діяльність є результатом інтегративного мислення і, водночас, інтегруючим чинником подальшого процесу пізнання та розвитку.

Інтегративне мислення передбачає високий рівень узагальнення його складових, які забезпечують реалізацію інтелектуальних процесів у формі системи, набуття та зміни форм інтелектуального досвіду, які розвивають інтегративні інтелектуальні здібності та сприяють набуттю інтегративних інтелектуальних умінь. Саме інтегративні інтелектуальні вміння є основою пізнавального процесу та сприяють створенню базису для реалізації процесів розвитку.

Рис. 1. Змістові характеристики видів інноваційного мислення
Джерело: розвинено ідею, викладену у дослідженні [14]

Реалізація інтелектуального потенціалу через безпосередню участь у створенні благ призводить до трансформації його в інтелектуальний капітал, таким чином відбувається набуття статусу об'єкта стратегічного управління та виконується функція самозростання вартості.

На думку Т. Шульца: «Під людським капіталом слід розуміти знання, здібності та отримані навички людини, які допомагають зростанню рівня продуктивності праці та можливостей людини. Таким чином, усі можливості людини мають вроджений або ж набутий характер та, за умови їх розвитку із відповідним інвестиційним забезпеченням, вони перетворюються на капітал» [15].

Для інтелектуальної форми капіталу є притаманним більш високий рівень розвитку порівняно з іншими формами капіталу, оскільки він визначає ефективність структури та стійкість економічного розвитку суспільства. Інтелектуальний капітал має своє відображення у знаннях та навичках, що підлягають перетворенню на доходи, які є вимірними. Досить широке значення містять будь-які управлінські технологічні та ринкові впровадження, що можуть бути у формі інновацій, надаючи можливість отримувати додаткові прибутки.

Інтелектуальний капітал є сукупністю знань, професійної підготовки, досвіду та інтуїтивних властивостей працівників організації. Інтелектуальний капітал може розглядатися на рівні регіону або держави. Також до інтелектуального капіталу належать сформовані зв'язки між людьми, інформаційні ресурси у формі створених комп'ютерних мереж та баз даних, що містять, передають інформацію для працівників певної структури або системи, що сприяє швидкості та забезпечує адекватність реагування на появу змін.

Щодо взаємозв'язку інтелектуального та інноваційного потенціалу, то останній поєднує сукупність ресурсів, зокрема: матеріальних (техніко-технологічне забезпечення); фінансових; кадрових; інфраструктурних (структури, підрозділи та ін.) та інтелектуальних (патенти, ліцензії, дозвілля та технологічна документація, плани, проекти щодо розробки й впровадження інновацій, програми інноваційного розвитку та ін.).

Визначення сутності, значення та ролі інтелектуального капіталу у процесі відтворення базується на формуванні концепції управління господарюючими суб'єктами – менеджменту знань та економіці знань.

Зосереджуючи увагу на значенні та ролі людського капіталу у процесі формування економічного потенціалу організації, вважаємо, що вірним перебігом подій має стати реалізація стратегії інноваційного розвитку, що базується на одній з основних конкурентних переваг підприємства – його інтелектуальному капіталі (працівниках), на забезпеченні розвитку людських ресурсів та технологій найбільш ефективного набуття та застосування знань, навичок та вмінь людини з метою досягнення високих результатів економічного та соціального розвитку загалом [2, с. 255].

Безпосередніми елементами політики, що зосереджена на всебічному розвитку людського капіталу в Україні як чинника розвитку інновацій, визначено [3, с. 117]:

- створення стимулів для інвестування в людський капітал, передусім, обчислення та вирахування із бази оподаткування особистих витрат на заходи з охорони та зміцнення здоров'я працівників, послуги з освіти, здійснення виплат до фондів медичного та пенсійного страхування та ін.;

- надання податкових стимулів у процесі інвестування у самозайнятість населення: вилучення індивідуальних витрат із бази оподаткування, що спрямовуються на розвиток особистих господарств у сільських територіях, купівлю товарів для здійснення індивідуальної підприємницької діяльності, внесків у започаткування господарських товариств або малих форм підприємницької діяльності;

- регулювання ринку праці, пропозиції робочої сили, забезпечення умов професійного навчання, підготовки спеціалістів, підвищення якості роботи працівників з урахуванням структурних економічних змін, фінансової політики щодо оплати праці та зайнятості населення;

- підвищення освітнього рівня населення України та повне охоплення населення послугами з освіти та розвитку;

- розвиток системи професійної підготовки, просвіти та перепідготовки працівників, підвищення рівня кваліфікації, післяфахового навчання, популяризації сучасних знань у галузі науки, техніки, технологій та ін.;

- підвищення кваліфікації керівних кадрів державних і приватних підприємств з питань сучасного управління, теорії та практики менеджменту, фінансового планування, обліку та контролю, роботі з персоналом, маркетинговій діяльності та ін.

Важливу роль у забезпеченні реалізації інтелектуального потенціалу відіграє державна підтримка на основі фінансування наукових розробок, впровадження та генерації ідей, досягнення високого рівня комерціалізації розробок. Нині держава має обмежену фінансову та інституційну спроможність. Наявні ресурси доцільно спрямувати на підтримку наукових досліджень, які є однією із засад інноваційного потенціалу, а також створення ефективної інфраструктури, що сприятиме перетворенню результатів досліджень у продукт, що придатний до подальшої комерціалізації [1].

Для активізації та підвищення результативності реалізації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності за середньостроковими пріоритетами пропонується активізувати стимулювання наукового сектору до формування актуальної тематики наукових досліджень, спрямованих на створення інноваційних розробок для забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної економіки з урахуванням вимог глобального ринку та особливостей науково-технічної діяльності та реалізації в 2023 р. середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня [5, с. 13].

Як показує аналіз стратегій важливих гравців інноваційного ринку, переважна більшість є зосередженою на зростанні інтелектуального потенціалу держави. Так, у стратегіях Швейцарії, Швеції, США, Великої Британії, Сінгапуру та Фінляндії чітко визначено заходи щодо підвищення інтелектуального потенціалу через освіту та науку (рівень фінансування, дотування та ін.). У стратегіях США, Сінгапуру та Ірландії передбачено окремі заходи щодо залучення іммігрантів та повернення висококваліфікованих робітників на Батьківщину. Загалом, усі стратегії зосереджені на двох ключових моментах: підготовці персоналу та реалізації його можливостей. У цих двох напрямках вбачається ключова роль держави або як основного поставальника фінансових ресурсів, або ж як регулятора, орієнтованого на стимулювання бізнесу до інноваційної діяльності та співпраці з університетами [7, с. 136].

Зарубіжний досвід показує ефективність впровадження інноваційної моделі розвитку на основі використання результатів інтелектуальної діяльності людини. Переважна більшість науковців переконані, що на підприємницькому рівні інтелектуальний капітал узагальнює такі складові [16, с. 107]:

- 1) людський капітал – капітал, втілений у працівниках організації у вигляді досвіду, знань, навичок, здібностей до нововведень, а також у загальній культурі, філософії організації; іншими його складовими є моральні цінності організації, культура праці та управління, загальний підхід до справи;

2) структурний капітал – найбільш різномісна частина інтелектуального капіталу; сюди відносять технічне і програмне забезпечення, організаційну структуру, патенти і все те, що дає змогу працівникам компанії реалізувати свій виробничий потенціал;

3) ринковий (споживчий) капітал – включає товарні знаки та знаки обслуговування, найменування, ділову репутацію, присутність відповідних працівників у фірмах-партнерах або організаціях, що є клієнтами, постійних споживачів та покупців, укладені контракти з постачальниками та клієнтами та ін.

Висновки і перспективи подальших розробок. Інтелектуальний потенціал розглядається як здатність людини до реалізації творчої функції, що має наслідком акумуляцію та використання на практиці отриманих результатів творчої діяльності: знання, ідеї, проекти, різноманітні об'єкти інтелектуальної власності та інше, що можуть бути використані для ефективного розвитку суспільства та економіки. Інтелектуальний капітал також відображає систему взаємодії між різними суб'єктами економічних відносин у напрямі досягнення раціонального та стійкого відтворення шляхом розвитку науково-інноваційної сфери з метою забезпечення конкурентоспроможності виробництва, урахування економічних інтересів господарюючих суб'єктів, зростання доходів та життєвого рівня населення.

Рівень розвитку економіки на макро- та мікрорівні залежить від розвитку інноваційної сфери, основою формування якої є інтелектуальний потенціал, що нині є визначальним чинником забезпечення реалізації економічних процесів у поєднанні з державною підтримкою та стимулюючими заходами.

У дослідженні розвинено ідею щодо диференціації видів інноваційного мислення та його змістових характеристик, виділено та охарактеризовано інтегроване мислення як засіб адаптації до функціонування в умовах суспільних трансформацій та подолання фрагментарності процесу реалізації інновацій. Визначено, що інтегративне мислення передбачає високий рівень узагальнення його складових, які забезпечують реалізацію інтелектуальних процесів у формі системи, набуття та зміни форм інтелектуального досвіду, які розвивають інтегративні інтелектуальні здібності та сприяють набуттю інтегративних інтелектуальних умінь. Відтак, інноваційна діяльність є результатом інтегративного мислення і, водночас, інтегруючим чинником подальшого процесу пізнання та розвитку.

Формування інтелектуального потенціалу та його нагромадження є пріоритетом у забезпеченні ефективного розвитку виробничо-господарських систем та стратегічно важливим напрямом перспективного розвитку суспільно-економічного розвитку держави.

Використання на практиці таких сучасних форм організації інноваційної діяльності у форматі центрів інноваційного розвитку, консорціумів, інноваційних парків, наукових об'єднань, наукових та навчальних центрів, сприяє зміцненню потенціалу інноваційного розвитку, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, а відтак інноваційному розвитку економіки та суспільства.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці ефективного механізму зміцнення інтелектуального потенціалу та досягненні високих результатів його використання у виробничо-господарських процесах з метою розширеного відтворення.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 526-р від 10.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text> (дата звернення: 11.01.2024).
2. Житченко Г. О. Сутність та визначення поняття «інтелектуальний капітал». *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 255–259.
3. Кульчицька Н. Є., Дерманська Л. В. Інтелектуальний потенціал як складова забезпечення інноваційного розвитку країни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 8. Ч. 1. С. 116–119.
4. Мойсєненко І. П., Стефанишин О. Б. Інтелектуальний капітал в інноваційній економіці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 579. С. 182–188. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/47c53b1a-0a6a-41c7-81ba-4b9520492423/content> (дата звернення: 12.01.2024).
5. Кваша Т. К., Паладченко О. Ф., Молчанова І. В. Загальнодержавні середньострокові пріоритети інноваційної діяльності та їх бюджетна підтримка. *Наука, технології, інновації*. 2023. № 4 (28). С. 3–16.
6. Манів С. З. Інтелектуальний потенціал : його суть та складові. *Економіка та держава*. 2009. № 6. С. 51–55. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2009/16.pdf (дата звернення: 17.01.2024).
7. Цимбал Л. І., Дацько М. В. Розвиток інтелектуального потенціалу в інноваційних стратегіях країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19. Ч. 3. С. 132–137.
8. Друкер П. *Виклики для менеджменту XXI століття*. Київ : Видавничий центр «КМ-БУКС», 2020. 240 с.
9. Зінчук Т. О., Малько К. В. Теоретично-методологічні засади формування інтелектуального потенціалу підприємств аграрного сектору економіки. *Інтелектуальна економіка : глобальні тенденції та національні перспективи* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 26 трав. 2016 р. Житомир : Житомирський національний агроєкологічний університет, 2016. С. 59–65. URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/7490> (дата звернення: 19.01.2024).
10. Гончар О. І., Нам'ясенко В. М. Інтелектуальний потенціал як один із основних факторів розвитку промислового підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 3. Т. 2. С. 55–58.
11. Прокопенко І. Ф., Стовбун Т. О. Інноваційна політика держави та її роль у забезпеченні розвитку економіки України. *Збірник наук. праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Серія «Економіка». 2014. Вип. 14. С. 5–15.
12. Шебанін В. С. Дуальна форма освітньої підготовки висококваліфікованих фахівців для аграрної сфери України. *Економіка АПК*. 2018. № 7. С. 5–15.
13. Ларіна Я., Брацлавська О. *Розвиток людського капіталу в умовах глобалізації* : монографія. Київ : Видавничий центр «Академія», 2012. 248 с.
14. Шебаніна О. В., Кормишкін Ю. А. Сучасна парадигма інноваційного розвитку аграрного підприємства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 3. С. 4–10. DOI: [https://doi.org/10.31521/2313-092X/2019-3\(103\)-1](https://doi.org/10.31521/2313-092X/2019-3(103)-1).
15. Коноваленко Т. О., Вайтешонок Р. О., Бойко І. Ю., Куриленко Т. В. *Економічний олімп : лауреати Нобелівської премії з економіки 1969-2009 рр.* Київ : ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2010. 148 с.
16. Коваленко М. *Теорія і методологія управління розвитку регіонального господарського комплексу в контексті економіки знань* : монографія. Херсон : Олді-плюс, 2007. 312 с.

References

1. *On the approval of the Development Strategy for innovative activity sphere for the period until 2030*: Law of Ukraine, No. 526-p, 10.07.2019 [Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery

- innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy, No. 526-p, 10.07.2019]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text> [in Ukrainian]
2. Zhytchenko, H. O. (2017). The essence and definition of the concept of «intellectual capital» [Sutnist ta vyznachennia poniattia «intelektualnyi kapital»], *Ekonomika i suspilstvo*, Vyp. 12, s. 255–259 [in Ukrainian]
 3. Kulchytska, N. Ye., & Dermanska, L. V. (2016). Intellectual potential as a component of ensuring innovative development of the country [Intelektualnyi potentsial yak skladova zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku krainy], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Vyp. 8, Ch. 1, s. 116–119 [in Ukrainian]
 4. Moiseienko, I. P., & Stefanyshyn, O. B. (2007). Intellectual capital in the innovative economy [Intelektualnyi kapital v innovatsiinii ekonomitsi], *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*, No. 579, s. 182–188. Retrieved from: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/47c53b1a-0a6a-41c7-81ba-4b9520492423/content> [in Ukrainian]
 5. Kvasha, T. K., Paladchenko, O. F., & Molchanova, I. V. (2023). National medium-term priorities of innovative activity and their budgetary support [Zahalnoderzhavni seredniostrokovi priorytety innovatsiinoi diialnosti ta yikh biudzhethna pidtrymka], *Nauka, tekhnolohii, innovatsii*, No. 4 (28), s. 3–16 [in Ukrainian]
 6. Maniv, S. Z. (2009). Intellectual potential: its essence and components [Intelektualnyi potentsial: yoho sut ta skladovi], *Ekonomika ta derzhava*, No. 6, s. 51–55. Retrieved from: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2009/16.pdf [in Ukrainian]
 7. Tsymbal, L. I., & Datsko, M. V. (2018). Intellectual potential development in innovative strategies of countries [Rozvytok intelektualnoho potentsialu v innovatsiinykh stratehiakh krain], *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Vyp. 19, Ch. 3, s. 132–137 [in Ukrainian]
 8. Druker, P. (2020). *Challenges for management of the XXI century* [Vykylyky dla menedzhmentu XXI stolittia], KM-BUKS, Kyiv, 240 s. [in Ukrainian]
 9. Zinchuk, T. O., & Malko, K. V. (2016). Theoretical and methodological principles of intellectual potential formation of the agrarian sector enterprises of the economy, *Intellectual economy: global trends and national perspectives*: Proceedings of the II International science and practice internet-conference, May 26, 2016 [Teoretychno-metodolohichni zasady formuvannia intelektualnoho potentsialu pidpriemstv ahrarnoho sektoru ekonomiky: Intelektualna ekonomika: hlobalni tendentsii ta natsionalni perspektyvy: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., 26 travnia 2016 r.], Zhytomyrskiy natsionalnyi ahroekolohichnyi universytet, Zhytomyr, s. 59–65. Retrieved from: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/7490> [in Ukrainian]
 10. Honchar, O. I., & Namyasenko, V. M. (2013). Intellectual potential as one of the main factors in the industrial enterprise development [Intelektualnyi potentsial yak odyn iz osnovnykh faktoriv rozvytku promysloвого pidpriemstva], *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, No. 3, T. 2, s. 55–58 [in Ukrainian]
 11. Prokopenko, I. F., & Stovbun, T. O. (2014). State innovation policy and its role in ensuring the development of the economy of Ukraine [Innovatsiina polityka derzhavy ta yii rol u zabezpechenni rozvytku ekonomiky Ukrainy], *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody*, Serii «Ekonomika», Vyp. 14, s. 5–15 [in Ukrainian]
 12. Shebanin, V. S. (2018). Dual form of educational training of highly qualified specialists for the agricultural sector of Ukraine [Dualna forma osvitnioi pidhotovky vysokokvalifikovanykh fakhivtsiv dla ahrarnoi sfery Ukrainy], *Ekonomika APK*, No. 7, s. 5–15 [in Ukrainian]
 13. Larina, Ya., & Bratslavskaya, K. (2012). *Human capital development in the globalization conditions*: monograph [Rozvytok liudskoho kapitalu v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia], Akademiia, Kyiv, 248 s. [in Ukrainian]

14. Shebanina, O. V., & Kormyshkin, Yu. A. (2019). Modern paradigm of innovative development of agrarian entrepreneurship [Suchasna paradyhma innovatsiinoho rozvytku ahrarnoho pidpriemnytstva], *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoriia*, Vyp. 3, s. 4–10. DOI: [https://doi.org/10.31521/2313-092X/2019-3\(103\)-1](https://doi.org/10.31521/2313-092X/2019-3(103)-1) [in Ukrainian]
15. Konovalenko, T. O., Vayteshonok, R. O., Boyko, I. Yu., & Kurylenko, T. V. (2010). *Economic Olympus: laureates of the Nobel Prize in Economics 1969-2009* [Ekonomichnyi olimp: laureaty Nobelivskoi premii z ekonomiky 1969-2009 rr.], DVNZ «Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana», Kyiv, 148 s. [in Ukrainian]
16. Kovalenko, M. (2007). *Management theory and methodology of regional economic complex development in the context of knowledge economy: monograph* [Teoria i metodolohiia upravlinnia rozvytkom rehionalnoho hospodarskoho kompleksu v konteksti ekonomiky znan: monohrafiia], Oldi-plius, Kherson, 312 s. [in Ukrainian]